

بررسی فرایند قلمرو سازی کشورهای ساحلی در دریای عمان و

محاسبه قلمروهای دریایی

عمران راستی (استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران، نویسنده مسؤول)

orasti@birjand.ac.ir

علی اشرفی (کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران)

چکیده

دریاها و اقیانوس‌ها بیش از ۷۰ درصد سطح سیاره زمین را شامل می‌شوند؛ بر این اساس در طول تاریخ همواره مورد توجه بوده‌اند. مهم‌ترین اقدامات رسمی و قانونی برای قاعده‌مند نمودن ادعاهای متعدد و متفاوت کشورهای ساحلی در زمینه ادعای کنترل و مالکیت انحصاری دریای ساحلی و سرزمینی، به قرن بیستم بر می‌گردد. کشورهای ساحلی بر اساس کنوانسیون‌های مهمی چون کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها، اقدام به تصویب قوانین مناطق دریایی، تعیین و تحدید مرزهای دریایی و فلات قاره و ... نموده‌اند. در بین دو پهنه آبی جنوب ایران، قلمرو سازی و تعیین و تحدید مرزهای دریایی و فلات قاره در خلیج فارس بیش از دریای عمان مورد توجه بوده است و حتی پژوهش‌های کمتری نیز در زمینه قلمرو سازی در دریای عمان صورت گرفته است. این پژوهش با اتخاذ روش توصیفی-تحلیلی و بهره‌گیری از اسناد و قوانین دریایی و تحلیل کارتوگرافیکی، در پی آن است تا با بررسی قوانین مناطق دریایی و فرایند قلمرو سازی کشورهای ساحلی در پهنه دریای عمان و ترسیم مرزهای تعیین و تحدید شده بر روی نقشه و استفاده از روش خط میانه در محدوده‌های تعیین حدود نشده، نقشه قلمروهای دریایی کشورهای ساحلی را در دریای عمان ترسیم نموده و مناطق مختلف دریایی هر یک از چهار کشور ساحلی این دریا را محاسبه نماید. نتایج تحلیل کارتوگرافیکی و محاسباتی نشان‌دهنده این است که در دریای عمان که همه محدوده آن بعد از خط مبدأ کشورها در زمره منطقه انحصاری-اقتصادی است، کشورهای ایران و عمان بیشترین قلمروهای دریایی و پاکستان که کمترین ساحل را در دریای عمان دارد، کمترین قلمروهای دریایی را در دریای عمان دارا می‌باشد. همچنین نتایج نشان داد که فرایند قلمرو سازی و تحدید حدود مرزها در دریای عمان فرایندی کند بوده است؛ به طوری که از

۱۴ قطعه مرز دریایی و فلات قاره که باید در پهنه این دریا تعیین و تحدید شوند، تنها ۲ قطعه تعیین و تحدید شده است و می‌توان گفت کند بودن این فرایند و توجه کمتر کشورهای ساحلی به مرزبندی در دریای عمان متأثر از برخی عوامل جغرافیایی و اقتصادی و البته تحت‌الشعاع فرایند قلمروسازی خلیج فارس بوده است.

کلیدواژه‌ها: دریای عمان، مرز دریایی، جغرافیای سیاسی دریاها، قلمروسازی، قلمروهای دریایی، خط مبدأ.

۱- مقدمه

قلمروسازی طبق تعریف به فرایند دستیابی یک فرد یا گروه به حقوق انحصاری قانونی بر یک محدوده فضایی - مکانی اطلاق می‌شود. نتیجه این فرایند، ظهور یک سلسله ظرف‌های فضایی با مرزهای تعریف شده است که باید به صورت فیزیکی بر روی زمین و یا نقشه مشخص شوند. فرایند قلمروسازی در دریا با فرایند قلمروسازی در خشکی طبعاً تفاوت‌هایی دارد. ماهیت سیال آب و وجود عناصر و عوامل دریایی، پایبندی به اصول و قواعد حاکم بر روابط بین دول در محیط دریاها، مرزبندی و قلمرو سازی در دریاها را با مشکلاتی روبرو می‌سازد. وجود مسیرهای مهم و تأسیس شده کشتیرانی بین‌المللی موانع بزرگی در راه قلمروسازی کشورها در سطح آب محسوب می‌شوند و حقوق کشورهای غیر ساحلی باید از این نظر تأمین شود. حقوق عرفی و قراردادی دریاها، جغرافیا، قدرت و اقتصاد از عواملی هستند که ادعای دولت‌ها نسبت به قلمرو دریایی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. (Mirheydar, & Others, 2007: 3) دریا همواره به واسطه منابع و فوایدش همواره از اهمیت بالایی برخوردار بوده است و البته با شناخت بیشتر نسبت به آن و پیشرفت تکنولوژی که بهره‌برداری از منابع کف و بستر دریا را فراهم ساخته اهمیتش نیز بیشتر گشته است دریا دارای اهمیت نظامی، ژئوپلیتیکی و استراتژیکی نیز می‌باشد و ماهان در نظریه ژئوپلیتیکی خود، دریا و نیروی دریایی قوی را منبع قدرت معرفی می‌کند. برخی کشورها به علت واقع شدن در کنار بیش از یک دریای عمده از موقعیت خوب ژئوپلیتیک برخوردارند (Drysdale and Blake, 1994: 147) امروزه نیز ارزیابان قدرت ملی در کشورها، دسترسی به دریا را در زمره منابع قدرت کشورها به حساب می‌آورند.

اهمیت دریا و تقابل منافع کشورهای در دریا به تدریج آن‌ها را به سمت قانونمند ساختن ادعاهای مالکیت و قلمرو سازی‌ها در دریا رهنمون ساخت. بدین منظور چندین کنفرانس و کنوانسیون در زمینه حقوق دریاهای برگزار شده که آخرین آن‌ها کنوانسیون حقوق دریاهای در سال ۱۹۸۲ می‌باشد. کشورهای ساحلی نیز معمولاً متعاقب این کنفرانس‌ها و کنوانسیون‌ها به تصویب قوانینی در زمینه مناطق دریایی خود می‌پرداختند؛ به‌عنوان مثال ایران که در ضلع جنوبی خود سواحل نسبتاً طولانی در دو پهنه آبی خلیج فارس و دریای عمان دارد، اولین قانون راجع به تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت خود را در سال ۱۹۳۴ م (۱۳۱۳ ه.ش) تصویب و اعلام نمود^۱ (Churchill and Lowe, Mirheydar, & Others, 2007). در سال ۲۰۰۵ و بعدها نیز قوانین دیگری را تصویب نمود. سایر کشورهای ساحلی خلیج فارس و دریای عمان نیز به تدریج و بخصوص پس از کسب استقلال، متأثر از کنفرانس‌ها و کنوانسیون‌های مربوط به حقوق دریاهای، به تصویب قوانین مناطق دریایی خود اهتمام ورزیده‌اند (UN, 2009, Bulletins Nos. 1-70). در قوانین مناطق دریایی کشورهای ساحلی بخصوص متأخرترین قوانین، معمولاً ادعاهای آن‌ها در زمینه دریای سرزمینی، منطقه نظارت، منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره و همچنین ادعاهای در زمینه دریای داخلی و خط مبدأ کشورها معین شده است. متعاقب انتشار اعلامیه ترومن مبنی بر صلاحیت کشورهای ساحلی بر اکتشاف و استخراج منابع بستر و زیر بستر فلات قاره، کشورهای ساحلی خلیج فارس نیز به فکر استفاده از منابع بستر و زیر بستر خلیج فارس افتادند. از آنجاکه عرض خلیج فارس کم است و تمام آن فلات قاره محسوب می‌شود در نتیجه کشورها می‌بایست مرز فلات قاره خود را با یکدیگر تحدید می‌کردند. از سال ۱۹۶۵ بیش از ۱۳ قطعه مرزی در خلیج فارس تعیین و تحدید شده و چندین قطعه مرزی هنوز مورد توافق و تحدید قرار نگرفته است^۲. به نظر می‌رسد در دریای عمان نسبت به خلیج فارس اقدامات زیادی در زمینه قلمرو سازی و تحدید حدود مرزهای دریایی نسبت به خلیج فارس صورت نگرفته است. هدف اصلی این

۱ متن قانون فوق از طریق سامانه قوانین مجلس شورای اسلامی به آدرس: <http://rc.majlis.ir> قابل دسترسی می‌باشد.

ضمن اینکه این قانون در منابع از جمله در بخش ضmann منبع (چرچیل و لو، ۱۳۸۴) نیز ذکر شده است.

۲ در زمینه مرزهای فلات قاره تعیین شده نگاه کنید به: (بولتن‌های سالانه که توسط سازمان ملل متحد منتشر می‌شود و از آدرس زیر قابل دسترسی است: <http://www.un.org/depts/los>) و بولتن‌هایی که توسط وزارت امور خارجه آمریکا و وزارت دفاع آمریکا منتشر می‌شود؛ همچنین در زمینه آخرین مرزهای فلات قاره تعیین شده و همچنین فهرست مرزهای تعیین نشده در خلیج فارس نگاه کنید به: (میرحیدر و همکاران، ۱۳۸۶).

مقاله بررسی فرایند قلمروسازی کشورهای ساحلی در دریای عمان و محاسبه قلمروهای دریایی کشورهای ساحلی در این دریاست. در مقالات و کتاب‌هایی که تاکنون منتشر شده توجه عمدتاً معطوف به خلیج فارس و بالأخص وضعیت حقوقی ایران در خلیج فارس بوده و در نتیجه به فرایند قلمروسازی در دریای عمان و مشخص کردن آن‌ها روی نقشه کمتر پرداخته شده است که در این مقاله سعی شده تا سرحد امکان این نقیصه برطرف گشته و نقشه‌های مربوطه نیز ترسیم گردد.

۲- روش تحقیق

روش تحقیق در پژوهش حاضر روش توصیفی-تحلیلی است و در تجزیه و تحلیل و انجام محاسبات مربوط به قلمروهای دریایی از تحلیل کارتوگرافیکی نیز بهره برده‌ایم. روش جمع‌آوری مطالب روش کتابخانه‌ای و اسنادی بوده است بدین ترتیب که علاوه بر کتب و پژوهش‌هایی که تاکنون درباره قلمروسازی و مرزبندی‌ها در دریای عمان نوشته شده است، اسناد حقوقی مربوط به توافقات کشورهای ساحلی در زمینه قلمروسازی در دریای عمان و همچنین قوانین مناطق دریایی چهار کشور ساحلی دریای عمان و ادعاهای آن‌ها که در آرشیو سازمان ملل و نهادهای مرتبط موجود می‌باشد جمع‌آوری و ترجمه و مورد بررسی قرار گرفتند. در زمینه ترسیم نقشه‌های مرتبط با قلمروسازی کشورهای ساحلی در دریای عمان ابتدا تصاویر زمین مرجع شده ماهواره‌ای لندست ۸ از وبسایت EARTH EXPLORER دانلود شد و پس از موزاییک کردن آن‌ها به عنوان بستر کار و پس زمینه انتخاب شد، این تصاویر به علت تلفیق داده‌های چند طیفی و باند پانکروماتیک دارای قدرت تفکیک ۱۵ متر می‌باشد. برای بعضی مناطق برای افزایش دقت اقدام به دریافت تصاویر با قدرت تفکیک بالا از تصاویر GEOEYE شد. این اقدام برای رأس‌های موجود در حاشیه دریای عمان در نقشه صورت گرفت. توافقنامه‌های مرزهای دریایی بین کشورهای ساحلی دریای عمان و نیز مصوبات مجالس کشورها در خصوص نقاط مبدأ دریافت شد. از این موافقت‌نامه‌ها، مصوبات و قوانین مختصات نقاط خط مبدأ و مختصات مرزهای دریایی توافق شده استخراج گردید. این نقاط بر اساس مختصات آن‌ها تبدیل به لایه‌های مکانی شد و اطلاعات توصیفی آن‌ها برای تولید نقشه‌های بعدی به آن‌ها متصل شد. خط میانه بر اساس روش معرفی شده در وبسایت (<http://www.marineregions.org>) تهیه و اقدام به رقومی سازی آن شد. خط ساحلی بر اساس نتایج

سایر مطالعات و نقشه‌های بزرگ‌مقیاس موجود برای سواحل کشورها تهیه و برای این مطالعه مورد استفاده قرار گرفت. محدوده‌های دریایی شامل آب‌های داخلی، آب‌های سرزمینی، منطقه نظارت و منطقه انحصاری و اقتصادی بر اساس ادعاهای دولت‌های ساحلی و قوانین بین‌المللی از جمله مواد کنوانسیون حقوق بین‌الملل دریاها، مشخص و نسبت به محاسبه مساحت‌های هر یک اقدام شد. طول خط مبدأ و خط ساحلی نیز برای هر یک از کشورها به صورت جداگانه بر اساس لایه‌های اطلاعاتی تهیه شد. فاصله بین نقاط محدوده دریای عمان نیز محاسبه گردید تا عرض دریای عمان در ابتدا و انتها (متاهی به تنگه هرمز) مشخص گردد. همچنین به منظور محاسبه حداکثر امکان گسترش قلمروهای دریایی برای کشورهای ساحلی در دریای عمان، به طور جداگانه فاصله بین خط ساحلی تا خط میانه و فاصله خط مبدأ تا خط میانه در ورودی (بین رأس الحد و رأس جیوانی) و خروجی دریای عمان (بین رأس کوه و رأس لیمه) که به ترتیب پهناترین و کم پهناترین محدوده دریای عمان می‌باشند، نیز محاسبه شد.

۳) اهداف و ضرورت تحقیق

دریای عمان با توجه به ارتباط مستقیمش با آب‌های آزاد و اقیانوس هند و خارج بودن آن از تنگنای تنگه هرمز از اهمیت استراتژیکی بالایی برای ایران و سایر کشورهای ساحلی برخوردار است و در این زمینه بنادر موجود در ساحل دریای عمان می‌توانند نقش مهم تجاری و ترانزیتی برای شرق کشور، اقتصاد ملی و حتی کشورهای محصور در خشکی همجوار ایفا نمایند. بعلاوه استفاده از منابع (زنده و غیر زنده) و بستر و زیر بستر در دریای عمان، نیازمند تعیین مرزهای فلات قاره و یا مرزهای دریایی در این پهنه آبی است. از جمله ضرورت‌های این پژوهش، کمبود تحقیقات و پژوهش‌های مربوط به قلمرو سازی در دریای عمان و جغرافیای سیاسی دریای عمان می‌باشد. این پژوهش در پی اهداف زیر می‌باشد:

- بررسی اقدامات کشورهای ساحلی در زمینه قلمرو سازی در دریای عمان که به نظر می‌رسد نسبت به خلیج فارس کمتر مورد توجه بوده است؛
- بررسی توافقات مرزی صورت گرفته در دریای عمان از سوی کشورهای ساحلی؛
- محاسبه قلمروهای دریایی کشورهای ساحلی بر اساس توافقات صورت گرفته و خط میانه؛

- ترسیم نقشه‌های مربوط به محدوده دریای عمان، قلمروهای دریایی کشورهای ساحلی، مرزهای دریایی و فلات قاره توافق شده، ترسیم خطوط مبدأ مستقیم اعلامی از سوی کشورها؛
- ارائه پیشنهادهای لازم در زمینه قلمروسازی در دریای عمان.

۴) پیشینه تحقیق

چنانچه گفته شد تاکنون هیچ پژوهش و تحقیق خاصی در زبان فارسی به قلمروسازی و قلمروهای دریایی در دریای عمان نپرداخته است و عمده پژوهش‌ها معطوف به قلمروسازی در خلیج فارس بوده است مهم‌ترین تألیفات و پژوهش‌هایی که تا حدی با موضوع مورد مطالعه ما مرتبط می‌باشد، موارد زیر است:

جدول ۱) مهم‌ترین منابع مرتبط با پیشینه تحقیق در زمینه قلمروسازی در دریا

عناوین منابع	نوع منبع
<p>پیشگاهی فرد، زهرا (۱۳۸۴)، مقدمه‌ای بر جغرافیای سیاسی دریاها با تأکید بر آب‌های ایران، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.</p> <p>چرچیل، رابین و آلن لو (۱۳۸۴)، حقوق بین‌الملل دریاها، ترجمه: بهمن آقایی.</p> <p>حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۱)، جغرافیای سیاسی ایران، چاپ اول، تهران: انتشارات سمت.</p> <p>حافظ نیا، محمدرضا و مراد کاویانی راد (۱۳۸۳)، افق‌های جدید در جغرافیای سیاسی، چاپ اول، تهران: انتشارات سمت.</p> <p>درایسدل، آلسدایر و جرالدا اچ بلیک (۱۳۷۳). جغرافیای سیاسی خاورمیانه و شمال آفریقا. لاکست، ایو (۱۳۳۸)، مسائل ژئوپلیتیک اسلام، دریا، آفریقا، ترجمه عباس آگاهی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی</p> <p>مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۲)، کشورها و مرزها در منطقه ژئوپلیتیک خلیج فارس، ترجمه حمیدرضا ملک محمدی نوری، چاپ پنجم، تهران دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.</p> <p>مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۹)، سیاست‌های مرزی و مرزهای بین‌المللی ایران، ترجمه حمیدرضا ملک محمدی، تهران: انتشارات سمت.</p> <p>میرحیدر و همکاران (۱۳۹۲)، مبانی جغرافیای سیاسی، چاپ نوزدهم، انتشارات سمت</p>	کتاب

<p>میرحیدر، دره (۱۳۶۵)، جغرافیای سیاسی دریاها، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۳.</p> <p>میرحیدر، دره و همکاران (۱۳۸۶)، روند قلمرو سازی کشورهای ساحلی در بستر خلیج فارس.</p> <p>افشردی، محمدحسین (۱۳۸۶) بررسی میزان مطابقت و تفاوت های قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان (۱۳۷۲) با کنوانسیون حقوق دریاها (۱۹۸۲)، پژوهش های جغرافیایی، شماره ۵۹، صص ۱۴۱-۱۶۰.</p> <p>جعفری ولدانی، اصغر (۱۳۸۹). ژئوپلیتیک مرزهای امارات متحده عربی راستی و همکاران (۱۳۹۱)، تأملی بر قلمرو سازی و قلمرو گستری امارات متحده عربی در خلیج فارس (با تأکید بر جدیدترین قلمرو سازی ها)، فصلنامه علمی - پژوهشی راهبرد دفاعی، سال دهم، شماره ۳۸، تابستان ۱۳۹۱، صص ۳۱-۷۱.</p> <p>رنجبریان، امیرحسین و ساسان صیرفی (۱۳۹۲)، بررسی خط مبدأ ایران در خلیج فارس و دریای عمان و اعتراض کشورهای دیگر به آن، مجله حقوقی بین المللی، نشریه مرکز امور حقوقی بین المللی ریاست جمهوری، شماره ۴۸،</p>	مقالات
<p>خوشبختانه اسناد بسیار متعددی که عمدتاً به زبان انگلیسی است از قلمرو سازی کشورهای ساحلی در دریاها در آرشیو سازمان ملل متحد و سازمان های وابسته به آن موجود است که منبع مهم و دست اولی برای تحقیقات مربوط به قلمرو سازی در دریاها به شمار می رود .</p> <p>(UN,2009, Bulletins Nos. 1-70) فهرست کامل اسناد استفاده شده در این پژوهش در پایان مقاله در قسمت منابع و مآخذ آورده شده است. همچنین وزارت خارجه آمریکا بولتن هایی را تحت عنوان (Limits in the seas) و وزارت دفاع آمریکا بولتن هایی از اسناد و ادعاها و قوانین دریایی کشورهای جهان جمع آوری و منتشر می کنند در این بولتن ها، معمولاً نقطه نظرات ایالات متحده را در مورد این ادعاها ابراز گردیده است.</p> <p>تاکنون (۱۳۹۳/۲۰۱۴ م) تعداد ۱۴۲ بولتن جمع آوری، تدوین و منتشر شده.</p> <p>U.S Department of State / BIR-GOG, Bulletins Nos. 1-142 Limits in the seas (U.S Department of Defense,2005)</p>	اسناد

۵) یافته‌های تحقیق

۵-۱) جغرافیای دریای عمان

از دریای عمان در زبان‌های دیگر و سازمان‌های بین‌المللی با عنوان خلیج عمان نام برده می‌شود. این پهنه آبی با نام‌های دیگری نیز نامیده شده است که معروف‌ترین این نام‌ها همان دریا یا خلیج عمان است. این حوضه کوچک اقیانوسی، باقیمانده یک اقیانوس وسیع قدیمی به نام نئوتتیس است که به علت برخورد ورقه عربی به اورازیا کوچک شده است. این برخورد، یک گوه برافزایشی در مکران (شمال دریای عمان) را آفریده است و مهاجرت، چرخش و برخورد ریزقاره‌های بین ورقه‌های عربی و اورازیا باعث شده است (Uchapi et al, 2002 in: <http://www.inio.ac.ir>). از منظر موقعیت ریاضی دریای عمان بین ۵۶ درجه تا ۶۲ درجه طول شرقی و ۲۲ درجه و ۳۰ دقیقه تا ۲۶ درجه عرض شمالی قرار می‌گیرد بر این اساس بخش اعظم دریای عمان در شمال مدار رأس‌السرطان و بخشی از این دریا در جنوب این مدار و منطقه استوایی قرار می‌گیرد. بر اساس تعریف سازمان بین‌المللی آب‌نگاری مرز شمال غربی خلیج عمان خطی است که رأس لیمه (N ۵۷° ۲۵) در ساحل شبه‌جزیره عربستان را به رأس الکوه (N ۴۸° ۲۵) در ساحل ایران متصل می‌کند و مرز جنوب غربی آن خطی است که رأس‌الحد (N ۳۲° ۲۲) در پیشرفته‌ترین برآمدگی جنوب شرقی شبه‌جزیره عربستان، را به جیوانی (E 61° 43) در ساحل پاکستان متصل می‌کند (IHO, 1953: 20) (<http://fa.wikipedia.org>) (همچنین نگاه کنید به: Encyclopedia Britannica, 2013: <http://www.encyclopaediaislamica.com>).

از منظر موقعیت نسبی دریای عمان مانند بازویی در شمال غربی دریای عرب قرار دارد و از طریق دریای عرب به اقیانوس هند مرتبط می‌گردد، تنگه هرمز نیز در شمال غربی دریای عمان قرار دارد و از طریق این تنگه دریای عمان با خلیج فارس مرتبط است. در شمال این دریا، کشور ایران، در غرب این دریا بخشی از قسمت برونگان کشور عمان و کشور امارات (دو قسمت از امارت فجیره و سه قسمت از امارت شارجه) قرار دارد. جنوب و جنوب غرب این دریا نیز به سواحل کشور عمان منتهی می‌شود. شهرهای مهم حاشیه این دریا در ایران چابهار و جاسک و در کشور عمان مسقط (پایتخت عمان) و صحار هستند.

بنادر موجود در ساحل این دریا عبارت‌اند از بندر شهید بهشتی (چابهار)، بندر جاسک و بندر کوچک گواتر در سواحل ایران، بندر گوادر در ساحل پاکستان و بنادر مسقط، صحار، صور، خابوره و مطرح در سواحل عمان و بندر فجیره در ساحل امارات.

راجع به بیشترین طول و بیشترین عرض دریای عمان منابع مختلف اعداد مختلفی آمده است اما در هیچ‌یک از آن‌ها به روش محاسبه و نقاطی که از آنجا پهن‌ترین عرض و طول دریا اندازه‌گیری شده، اشاره‌ای نشده است. بر اساس محاسبات این پژوهش، پهنای این دریا بین رأس حیوانی و رأس الحد در ورودی دریای عمان - که پهناترین قسمت این دریا می‌باشد - ۳۴۳ کیلومتر (۱۸۵ مایل دریایی)^۱ می‌باشد. همچنین پهنای این دریا بین دو نقطه رأس الکوه و رأس لیمه در قسمت انتهایی دریا و ورودی تنگه هرمز - که کم پهناترین قسمت دریای عمان می‌باشد - ۸۶ کیلومتر (۴۶،۴ مایل دریایی) می‌باشد.^۲

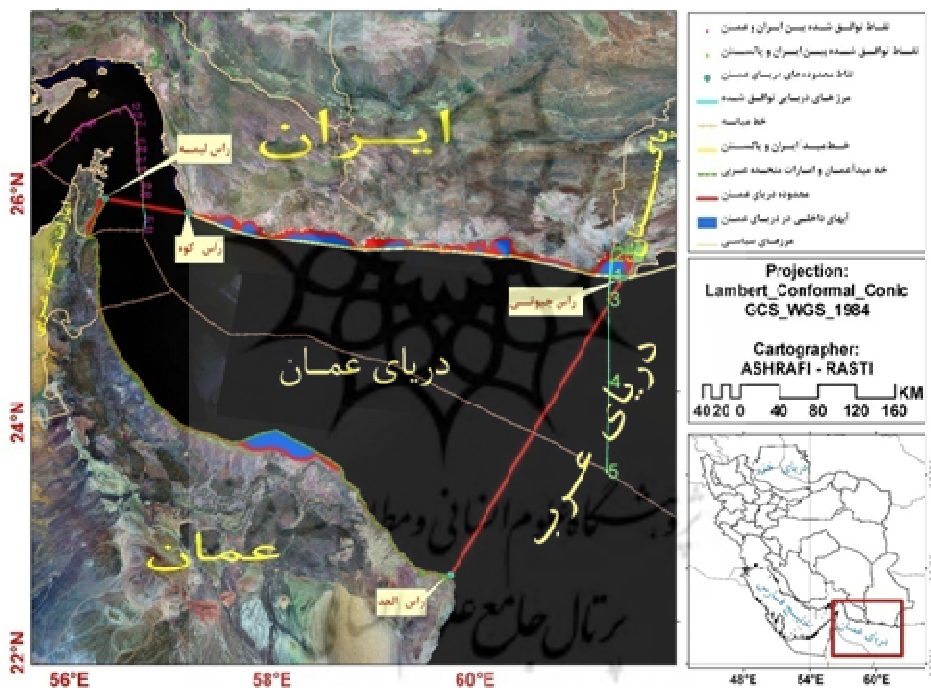
. دریای عمان از اهمیت بالایی اقتصادی، ارتباطی، نظامی و استراتژیکی برای کشورهای ساحلی و اقتصاد و تجارت جهانی برخوردار است. ذخایر انرژی و معدنی موجود در بستر و کف دریا و شیلات از جمله منافع اقتصادی دریاها به شمار می‌آید. از شیلات دریایی منطقه و دریای عمان قرن‌ها بهره‌برداری شده است و امروزه با افزایش تقاضا برای ماهی و همچنین استفاده از تکنولوژی‌های جدید در صید ماهی، کشورهای ساحلی توسعه ماهیگیری و شیلات را در دستور کار و برنامه‌های خود داشته و دارند و در برخی موارد اقدام به اعلام مناطق انحصاری ماهیگیری نموده و می‌نمایند.

علاقه دولت‌های ساحلی به دریا در مقایسه با زمانی که تجارت و راه‌های کشتیرانی دو هدف عمده به شمار می‌رفتند، به‌طور قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته است. فلات قاره و آب‌های بالای آن بخش جدانشدنی از منابع اساسی تعدادی از کشورها را تشکیل داده‌اند. اعمال حاکمیت و صلاحیت

۱ مایل دریایی مساوی با مایل نیست. هر مایل دریایی برابر با ۱۸۵۲ متر است در صورتی که هر مایل برابر ۱۶۰۹ متر است، لازم به ذکر است در این مقاله هر جا از واژه مایل استفاده گردد مراد مایل دریایی است.

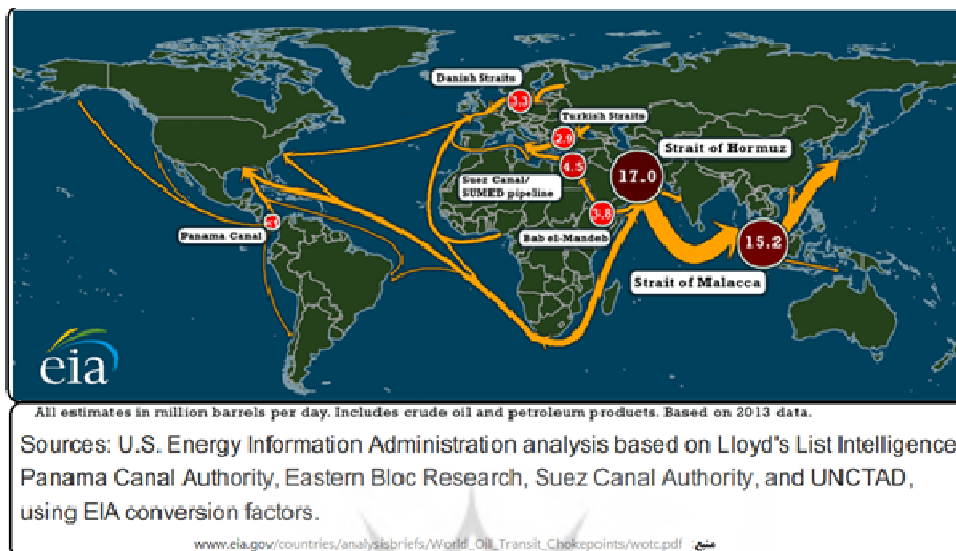
۲ همچنین در مورد موقعیت و ویژگیهای دریای عمان نگاه کنید به: اطلس گیئاشناسی، دانشنامه رشد، دایره المعارف بریتانیکا؛ دانشنامه جهان اسلام، ج ۲: ۳۲۱-۳۲۲؛ دایره المعارف تشیع، ج ۷: ۵۰۶-۵۰۴: <http://fa.wikipedia.org>؛ <http://www.encyclopaediaislamica.com>؛ <http://www.inio.ac.ir>؛ <http://www.roshd.ir>؛

بر دریا نیز از ضروریات حفظ امنیت ملی و مدیریت محیط زیست به شمار می‌رود. این پهنه آبی نزدیک‌ترین پهنه آبی به خلیج فارس می‌باشد که هارتلند انرژی دنیا محسوب می‌گردد. حجم بالایی از ترانزیت انرژی دنیا پس از عبور از تنگه هرمز از دریای عمان عبور نموده و از آنجا به مقصد اقیانوس هند، آسیای شرقی، اروپا و سایر نقاط ترانزیت می‌شود. میزان ترانزیت نفت از تنگه هرمز در سال ۲۰۱۳ بیش از ۱۷ میلیون بشکه در روز بوده است که این میزان ترانزیت انرژی بالاترین میزان ترانزیت از تنگه‌ها در جهان می‌باشد، و ۳۰ درصد نفت حمل شده در دریا توسط نفت‌کش‌ها از این تنگه ترانزیت شده است مقاصد ترانزیت انرژی جنوب شرق آسیا، اروپا و آمریکا بوده است.^۱

نقشه ۱ نقشه محدوده دریای عمان، خط میانه، آب‌های داخلی و مرزهای دریایی توافق شده

1 U.S. (2014), Energy Information Administration analysis based on Lloyd's List Intelligence, Panama Canal Authority, Eastern Bloc Research, Suez Canal Authority, and UNCTAD, using EIA conversion factors. Available of: http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/World_Oil_Transit_Chokepoints/wotc.pdf

نقشه ۲ حجم نفت ترانزیت شده از تنگه‌های مهم و استراتژیک جهان در سال ۲۰۱۳ (میلیون بشکه در روز)

اهمیت نظارت بر خطوط کشتیرانی به‌عنوان یک عامل قدرت طی ۳ جنگ: مصر و اسرائیل در سال‌های ۱۹۵۶ و ۱۹۶۷ و عراق و ایران در ۱۹۸۰ آشکار شد. (Drysdale and Blake, 1994: 147)

اهمیت استراتژیک و نظامی دریاهای منطقه خاورمیانه بسیار زیاد است. دولت‌های منطقه نسبت به مداخله خارجی به‌شدت آسیب‌پذیر بوده که این به دلیل تفاوت در ایدئولوژی و موقعیت‌های ژئوپلیتیک آن‌هاست. بنابراین بر سر دسترسی به پایگاه‌ها، لنگرگاه‌ها و بازارها به‌منظور فروش تسلیحات رقابت سختی در جریان است. پنج آبراه استراتژیک منطقه و از همه مهم‌تر تنگه هرمز، در صدر حساس‌ترین گذرگاه‌های دریایی جهان قرار دارند. آن‌ها نه تنها استراتژی دریایی بلکه وقایع سیاسی دولت‌های ساحلی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهند (Ibid: 154) مجموعه این عوامل اهمیت دریای عمان و اهمیت مبحث قلمروسازی در این دریا را بیش‌ازپیش روشن می‌گرداند.

۲-۵) قلمروسازی‌ها در دریای عمان

طی چهار دهه گذشته دولت‌های خاورمیانه و شمال آفریقا به تدریج قلمرو خود را به‌طرف دریا گسترش داده‌اند. امروزه این قلمروسازی صرفاً به نفت و منابع نفتی موجود در بستر دریا محدود

نمی‌شود بلکه مفاهیم گسترده‌تری همچون مفاهیم زیست‌محیطی، ساخت جزایر مصنوعی و مسائل امنیتی را نیز در بر می‌گیرد. تا ظهور معاهده ۱۹۸۲ سازمان ملل درباره حقوق دریاها، تحدید حدود مرزهای برون ساحلی، به‌ویژه خارج از منطقه خلیج فارس از اولویت بالایی برخوردار نبود (Ibid: 154). پس از معاهده ۱۹۸۲ کشورهای مختلف وضعیت خود را با مواد مختلف معاهده مورد بررسی قرار داده و حتی بر این اساس تصمیم به تصویب و یا عدم تصویب معاهده نموده‌اند. مسئله دیگر تحدید حدود و مرزبندی‌های دریایی است که مسئله چندان ساده‌ای نخواهد بود و حتی ممکن است اختلافات مرزهای خشکی را نیز تجدید و تشدید نماید.

در بین کشورهای ساحلی دریای عمان قدیمی‌ترین اقدامات مربوط به قانون‌گذاری در زمینه قلمروسازی در دریا را از نظر تدوین قوانین مربوطه ایران انجام داده است. اولین اقدام ایران به‌طور رسمی و قانونی به سال‌های بعد از تشکیل اولین کنفرانس حقوق دریاها (۱۹۳۰، لاهه) برمی‌گردد در ایران اولین قانون راجع به تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت در سال ۱۳۱۳ ش (۱۹۳۴ م) صورت گرفت. پس از آن دومین قانون در سال ۱۳۳۸ (۱۹۵۹ میلادی) به تصویب مجلس وقت رسید. قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲/۱/۳۱ مجلس شورای اسلامی سومین و کامل‌ترین قانون مناطق دریایی است که در کشور ما تصویب شده است. علاوه بر قوانین فوق، در سال ۱۳۵۲ ه.ش. هیئت وزیران وقت، تصویب‌نامه‌ای درباره خط مبدأ آب‌های داخلی و سرزمینی ایران داشت^۲ که در قانون سال ۱۳۷۲ مجلس نیز مورد تأیید و استناد قرار گرفت (Afshordi, 2007: 142) Mirheydar, & Others, 2007).^۳ تاریخچه قانون‌گذاری سه

۱ لازم به ذکر است که لازم الاجرا شدن این کنوانسیون منوط به تصویب یا الحاق ۶۰ کشور و سپری شدن ۱۲ ماه از زمان شصتمین سند تصویب یا الحاق بود که این امر در سال ۱۹۹۴ تحقق یافت (نگاه کنید به: Ziaee Bigdeli, 1389: 284)

2 Decree Law No. 225067, Jul 73.

۳ متن فارسی این قوانین و مصوبات از سامانه قوانین مجلس شورای اسلامی و برخی منابع قابل دسترسی است از جمله ضمائیم مترجم در منبع (چرچیل و لو، ۱۳۸۴) و متن انگلیسی این قوانین و مصوبات در منابع مختلف از جمله بولتن‌های سازمان ملل متحد و بولتن‌های وزارت امور خارجه آمریکا موجود است.

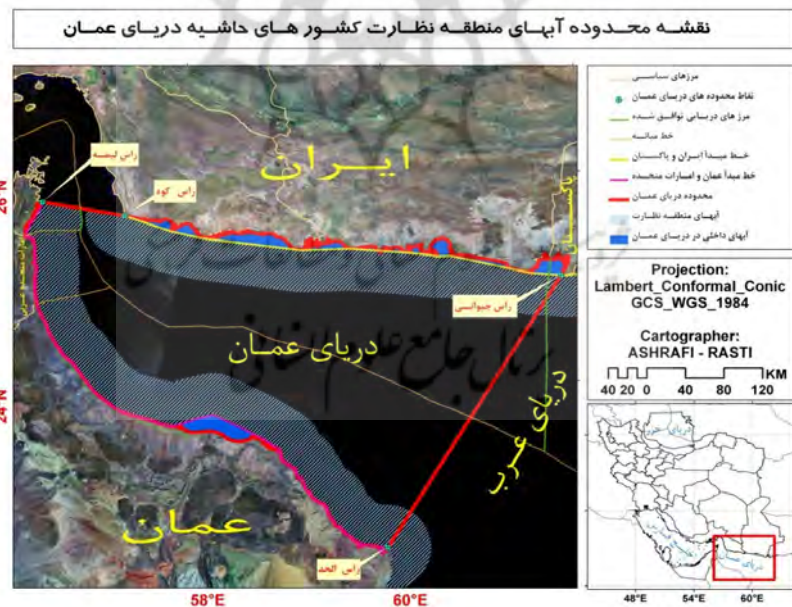
کشور دیگر ساحلی (عمان، امارات متحده عربی و پاکستان) به سال‌های بعد از استقلال و موجودیت این کشورها برمی‌گردد و اولین قوانین مربوط به مناطق دریایی در این کشورها به دهه ۱۹۷۰ بر می‌گردد (در مورد قوانین دریایی کشورهای ساحلی نگاه کنید به: MARITIME CLAIMS (REFERENCE MANUAL, 2005).

قلمروهای دریایی مورد ادعای کشورهای ساحلی در قوانین مناطق دریایی این کشورها - که خود متأثر از قوانین و کنوانسیون‌های بین‌المللی در زمینه حقوق دریاها بوده - مشخص گشته است. بررسی قوانین دریایی کشورهای ساحلی نشان می‌دهد که تمامی کشورهای ساحلی ۱۲ مایل دریایی را به‌عنوان محدوده دریای سرزمینی خود اعلام نموده‌اند یعنی هر چهار کشور ساحلی از حداکثر قانونی عرض دریای سرزمینی قوانین و حقوق بین‌المللی دریاها استفاده نموده‌اند. همچنین هر چهار کشور ساحلی دریای عمان عرض منطقه نظارت خود را ۲۴ مایل دریایی اعلام نموده‌اند. در مورد منطقه انحصاری اقتصادی و منطقه فلات قاره، کشورهای امارات، عمان و پاکستان، عرض منطقه انحصاری - اقتصادی و منطقه فلات قاره خود را ۲۰۰ مایل دریایی اعلام نموده‌اند اما در مورد ایران بر اساس ماده ۱۹ قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران، «حدود منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره جمهوری اسلامی ایران مادامی که به موجب موافقت‌نامه‌های دوجانبه تعیین نشده باشد منطبق بر خطی خواهد بود که کلیه نقاط آن از نزدیک‌ترین نقاط خطوط مبدأ طرفین به یک فاصله باشد»، چراکه عرض کم دریای عمان و خلیج فارس به هیچ کشور ساحلی اجازه گسترش قلمرو منطقه انحصاری - اقتصادی و فلات قاره را تا ۲۰۰ مایل نمی‌دهد و اعلام ادعای ۲۰۰ مایل دریایی از سوی امارات متحده عربی^۱ در قانون مناطق دریایی این کشور، ادعایی است که با واقعیت‌های جغرافیایی و عرض دریاها ساحلی این کشور تناسب ندارد و سایر کشورها به‌خصوص کشورهای ساحلی خلیج فارس و دریای عمان می‌توانند نسبت به این ادعای امارات اعتراض نمایند.

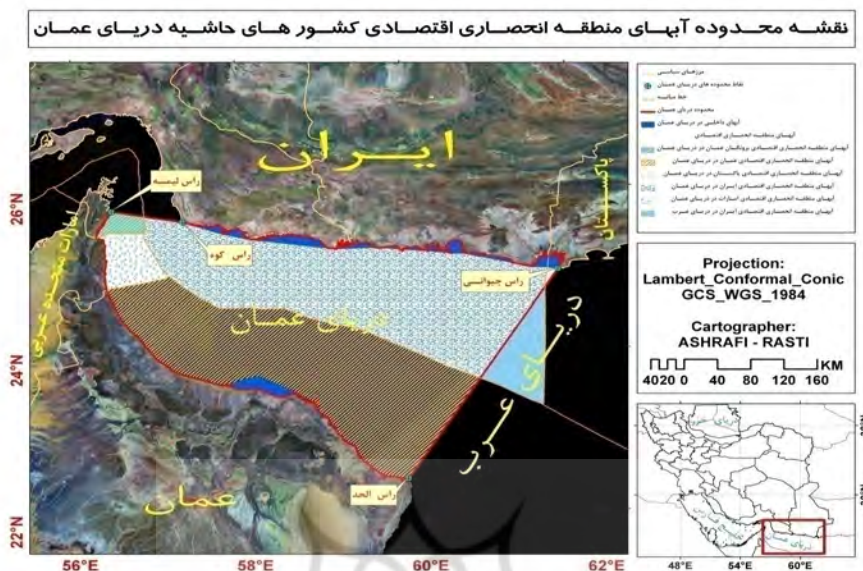
۱ امارات متحده عربی صرفاً در خلیج فارس و دریای عمان دارای ساحل می‌باشد که عرض هر دو پهنه دریایی اجازه گسترش قلمرو منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره را تا ۲۰۰ مایل دریایی نمی‌دهد.

نقشه ۳ محدوده آبهای سرزمینی کشورهای حاشیه دریای عمان

نقشه ۴ محدوده آبهای منطقه نظارت کشورهای حاشیه دریای عمان

نقشه ۵ محدوده آبهای منطقه انحصاری اقتصادی کشورهای حاشیه دریای عمان

البته لازم به ذکر است که عرض دریای عمان به هیچ کشور ساحلی اجازه گسترش حداکثر منطقه انحصاری اقتصادی (یعنی تا ۲۰۰ مایل دریایی) را نمی‌دهد چراکه بیشترین پهنای این دریا بین رأس حیوانی و رأس الحد در ورودی دریای عمان ۳۴۳ کیلومتر (۱۸۵ مایل دریایی) می‌باشد. اما در دریای عرب فرصت گسترش قلمرو منطقه انحصاری اقتصادی تا ۲۰۰ مایل و حتی فراتر از آن برای کشورهای عمان و پاکستان فراهم است. لازم به ذکر است که در منطقه خاورمیانه فقط کشورهای عمان و یمن می‌توانند منطقه انحصاری اقتصادی خود را تا ۲۰۰ مایل دریایی گسترش دهند. و این امکانی است که موقعیت نسبی و داشتن ساحل در کنار دریاها پهن و گسترده برای این دو کشور فراهم ساخته است. بر این اساس دو کشور عمان و پاکستان حتی ادعاهای مربوط به فلات قاره فراتر از ۲۰۰ مایل خود را -که در محدوده دریای عرب قرار می‌گیرد- اعلام نموده‌اند و پاکستان مختصات لبه بیرونی فلات قاره فراتر از ۲۰۰ مایل خود را اعلام نموده است (Pakistan, 2009).

با بررسی مزایا و منافع مستتر در مواد معاهده ۱۹۸۲، برخی دولت‌ها متوجه گشته‌اند که پاسدار قانونی مناطق وسیعی از بستر دریا و احتمالاً مالک ثروت قابل ملاحظه‌ای شده‌اند در صورتی که برخی دیگر متوجه گشته‌اند که وضعیت جدید چندان به نفع آن‌ها نیست. در هر دو حالت جغرافیای سیاسی برون ساحلی با

ایجاد فرصت برای همکاری و یا زمینه برای تقابل و کشمکش، مناسبات بین دولت‌ها را در دهه‌های آینده دستخوش تغییر خواهد کرد. در زمینه پیوستن به کنوانسیون بین‌المللی حقوق دریاها (۱۹۸۲)، کشورهای ساحلی دریای عمان متأثر از شرایط جغرافیایی خود نسبت به این کنوانسیون تصمیم گرفته‌اند، ایران اگرچه این کنوانسیون را امضا کرده است ولی تاکنون به کنوانسیون ملحق نشده است. کشور امارات نیز به کنوانسیون بین‌المللی حقوق دریاها ملحق نشده است و از این منظر وضعیتی شبیه ایران دارد. دو کشور عمان و پاکستان که جغرافیای سواحل، موقعیت نسبی و هم‌جواری سواحل آن‌ها با دریاهای پهن و گسترده، اجازه گسترش قلمروهای دریایی‌شان را بر اساس مواد کنوانسیون می‌دهد، این کنوانسیون را تصویب نموده‌اند و کشور عمان در سال ۱۹۸۹ م و پاکستان در سال ۱۹۹۷ به کنوانسیون ملحق گشته‌اند. مزایایی که با پیوستن به کنوانسیون عاید این کشورها می‌شود، تعیین منطقه انحصاری - اقتصادی است که از ابداعات کنوانسیون ۱۹۸۲ بود و همچنین اجازه گسترش فلات قاره فراتر از ۲۰۰ مایل دریایی به کشورهای ساحلی است و می‌توان گفت در پیوستن دو کشور پاکستان و عمان به کنوانسیون، توجه به این فرصت‌ها، نیز بی‌تأثیر نبوده است.

کشورهای ایران، عمان و پاکستان، ادعاهایی در زمینه خط مبدأ مستقیم داشته که مختصات خط مبدأ مستقیم خود را اعلام نموده‌اند^۱ در مورد ایران، در سال ۱۳۵۲ ه.ش. هیئت‌وزیران وقت، تصویب‌نامه‌ای درباره خط مبدأ آب‌های داخلی و سرزمینی ایران داشت و مختصات ۲۵ نقطه را در خلیج فارس و دریای عمان اعلام نمود در قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران مصوب سال ۱۳۷۲ مجلس، دقیقاً همین نقاط به‌عنوان نقاط خط مبدأ مستقیم ایران مورد تأیید و تصویب قرار گرفت. و بعد از تصویب این قانون بود که ابتدا آمریکا و سپس اتحادیه اروپا و سایر کشورهای ساحلی خلیج فارس نسبت به مواد قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران و بخصوص خط مبدأ مستقیم ایران اعتراضاتی را اعلام و به ثبت رساندند^۲ (در مورد خط مبدأ مستقیم ایران و مسائل مربوط به آن نگاه کنید به: رنجبریان و صیرفی، ۱۳۹۲). عمان نیز در سال ۱۹۸۲ مختصات چهار گروه از نقاط - چهار بخشی که عمان در آن قسمت‌ها به ترسیم

۱ لازم به ذکر است که در خصوص این خطوط مبدأ مستقیم اعتراضاتی از سوی سایر کشورها از جمله ایالات متحده آمریکا اعلام و ثبت شده است.

۲ برای آشنایی با اعتراضات نسبت به خط مبدأ مستقیم ایران نگاه کنید بولتن‌های شماره ۲۵، ۲۶، ۳۲ و ۳۳ حقوق دریاهای

خط مبدأ مستقیم اقدام نموده است- را اعلام و منتشر نموده است (UN, 1982). پاکستان نیز در سال ۱۹۹۶ - یعنی یک سال قبل از توافق مرز دریایی با ایران (۱۹۹۷)، مختصات خط مبدأ خود را اعلام نموده است ((UN, 1996). امارات نیز اگرچه در قانون مناطق دریایی خود مدعی خط مبدأ مستقیم می‌باشد اما تاکنون (۲۰۱۴ م/ ۱۳۹۳ ش) فقط مختصات یک خط مبدأ مستقیم در قسمتی از سواحل خود در خلیج فارس را اعلام نموده است (Rasti and Others 2012). و مختصات خط مبدأ مستقیمی از این کشور در دریای عمان به ثبت نرسیده است.

جدول ۱ ادعاها و اقدامات کشورهای ساحلی دریای عمان در زمینه قلمرو سازی در دریاها

نام کشور	تصویب کنوانسیون ۱۹۸۲ و پیوستن به کنوانسیون	عرض دریای سرزمینی مورد ادعا	عرض منطقه نظارت مورد ادعا	عرض منطقه انحصاری- اقتصادی مورد ادعا	عرض فلات قاره ادعایی فراتر از ۲۰۰ مایل دریایی	خط مبدأ مستقیم
ایران	امضا: آری، تصویب و الحاق: خیر	۱۲ مایل دریایی	۲۴ مایل دریایی	بر اساس تحدید حدود با کشورهای ساحلی مقابل	بر اساس تحدید حدود با کشورهای ساحلی مقابل	آری
عمان	آری ۱۹۸۹	۱۲ مایل دریایی	۲۴ مایل دریایی	۲۰۰ مایل دریایی	۲۰۰ مایل دریایی	آری (*)
پاکستان	آری ۱۹۹۷	۱۲ مایل دریایی	۲۴ مایل دریایی	۲۰۰ مایل دریایی	۲۰۰ مایل دریایی	آری (*)
امارات	امضا: آری، تصویب و الحاق: خیر	۱۲ مایل دریایی	۲۴ مایل دریایی	۲۰۰ مایل دریایی**	۲۰۰ مایل دریایی	در خلیج فارس: آری در دریای عمان: خیر

(*) این محدوده در دریای عرب قرار می‌گیرد به‌نای کم دریای عمان اجازه گسترش قلمروهای دریایی را تا ۲۰۰ مایل هم نمی‌دهد.
منبع: یافته‌های تحقیق بر اساس جداول و اسناد ذیل:
• Table of Claims to Maritime jurisdiction (as at 15 July 2011);
• Table recapitulating the status of the Convention and of the related Agreements, as at 10 October 2014

۳-۵) دریایی با کمترین مرزهای توافق شده

از چهار کشور ساحلی دریای عمان، سه کشور (ایران، عمان و امارات) در خلیج فارس نیز دارای سواحل و جزایری می‌باشند در نتیجه اگرچه قانون‌گذاری در زمینه دریاها در این کشورها مشمول تمامی دریاهای ساحلی این کشورها می‌گردد اما در عمل آن قدر که تحدید حدود مرز فلات قاره در خلیج فارس

مورد توجه و مذاکره و اختلاف کشورهای ساحلی بوده است، در دریای عمان تحدید حدود مرزهای دریایی و فلات قاره کشورهای ساحلی چندان در دستور کار نبوده و اقدامات قابل توجهی در این خصوص صورت نگرفته است. دلایل توجه کمتر به دریای عمان و تحدید حدود فلات قاره و مرزهای دریایی در این پهنه آبی، را می توان در جغرافیا و منابع انرژی موجود در دو پهنه آبی جستجو کرد. خلیج فارس به دلیل عمق کم و تعدد منابع و حوزه های انرژی شناخته شده و راحت تر بودن و کم هزینه تر بودن استخراج منابع وضعیت بهتری نسبت به دریای عمان دارد. فلات قاره جغرافیایی در دریای عمان گستردگی زیادی نداشته، مورفولوژی کف دریا نیز بسیار ناهموار همراه با دره های عمیق و پی در پی می باشد، منابع انرژی شناخته شده در دریای عمان نسبت به خلیج فارس کمتر می باشد بعلاوه عمق بیشتر دریای عمان هزینه های اکتشاف منابع را بالا برده و نیاز به تکنولوژی پیشرفته تری دارد. مجموع این عوامل سبب شده است که کشورهای ساحلی دریای عمان - که سواحل را نیز در خلیج فارس دارند - بیشتر توجهشان به قلمرو سازی و تحدید حدود فلات قاره در خلیج فارس معطوف باشد.

جدول ۲ دریای عمان و مرزهای دریایی و فلات قاره

ردیف	مرزهای دریایی و فلات قاره که در دریای عمان باید مورد توافق و ترسیم و تحدید قرار گیرد	وضعیت توافق یا عدم توافق طرفین
۱	مرز فلات قاره بین ایران و عمان (قسمت برونگان عمان، شبه جزیره مسندم)	توافق شده تا روبروی نقطه مرز خشکی قسمت برونگان عمان با امارات (امارت شارجه)
۲	مرز فلات قاره بین ایران و عمان (بیکره اصلی کشور)	توافق نشده
۳	مرز دریایی ایران و پاکستان	توافق شده (قسمتی از این مرز دریایی در دریای عمان و قسمت بیشتر آن در دریای عرب قرار دارد)
۴	مرز فلات قاره ایران و امارات متحده عربی (امارت شارجه، ۳ قطعه)	توافق نشده
۵	مرز فلات قاره ایران و امارات متحده عربی (امارت فجیره ۲ قطعه)	توافق نشده
۶	مرز دریایی امارات (امارت شارجه) و عمان (قسمت برونگان عمان)	توافق نشده
۷	مرز دریایی امارات (امارت شارجه) و عمان (بیکره اصلی کشور)	توافق نشده
*ضمناً بین قطعات ساحلی امارت فجیره و قطعات ساحلی امارت شارجه در ساحل دریای عمان نیز باید چهار قطعه مرز دریایی به توافق برسد؛ چراکه امارت شارجه ۳ قطعه و امارت فجیره ۲ قطعه مجزا از هم در ساحل دریای عمان دارند.		

از هفت قطعه (و به عبارتی نه قطعه^۱ و با احتساب مرزهای دریایی بین امارت های امارات ۱۴ قطعه) مرز دریایی و فلات قاره که باید در دریای عمان توافق، ترسیم و تحدید گردد، تنها ۲ قطعه به توافق رسیده

۱ در ساحل دریای عمان، امارت شارجه سه بخش مجزا و امارت فجیره دو بخش ساحلی مجزا از هم دارند که باید مرز فلات قاره یا منطقه انحصاری - اقتصادی آن ها با کشور روبرو، یعنی ایران تعیین گردد.

است. این دو قطعه نیز در امتداد تحدید حدود مرزهای دریایی کشورهای ساحلی در آب‌های متصل به دریای عمان صورت گرفته است. به‌عنوان مثال ۹۰ درصد از خط مرز دریایی ایران و پاکستان در دریای عرب و فقط ۱۰ درصد ابتدایی متصل به ساحل در دریای عمان قرار می‌گیرد^۱ (نگاه کنید به نقشه‌ها) همچنین مرز فلات قاره ایران با قسمت برونگان عمان در راستای موافقت‌نامه تحدید حدود مرز فلات قاره ایران و عمان در سال ۱۳۵۳ خورشیدی (۱۹۷۴ م) در خلیج فارس و تنگه هرمز صورت گرفته است^۲ که دو نقطه پایانی این مرز فلات قاره در محدوده دریای عمان قرار می‌گیرد. مختصات نقطه پایانی این مرز (یعنی نقطه ۲۲) در موافقت‌نامه تحدید حدود فلات قاره بین دولت ایران و دولت سلطنتی عمان بدین شرح اعلام شده است: «نقطه (۲۲) عبارت است از جنوبی‌ترین نقطه، واقع در محل تقاطع خط ژئودزی مرسوم از نقطه (۲۱) (مشروحه فوق) به زاویه AZIMUTH آزیموت ۱۹۰ درجه و صفر دقیقه و صفر ثانیه با خط مرز جانبی فلات قاره بین عمان و شارجه». برای ترسیم نقطه ۲۲ یک مشکل وجود دارد و آن هم اینکه مرز فلات قاره قسمت برونگان عمان و امارات هنوز تحدید نشده است لذا در نقشه‌های خروجی این تحقیق برای تعیین نقطه ۲۲، خط میانه، مبنای خط مرزی فلات قاره شارجه و عمان قرار گرفته است.

۴-۵) محاسبه قلمروهای دریایی

یک ساحل طولانی زمینه مساعدی برای توسعه منطقی بندرها فراهم می‌کند و از ریسک دخالت دول همسایه در امر کشتیرانی می‌کاهد. (Drysdales and Blake, 1994: 147) کشورهای ایران (با ۹۲۹ کیلومتر طول ساحل) و عمان (با مجموع ۷۰۱ کیلومتر در دو قسمت) بیشترین طول ساحل را در دریای

۱ لازم به ذکر است که اطلاعات مربوط به این توافق‌نامه مرزی در بسیاری از آرشیوهای معتبر از جمله در پرتال معتبر سازمان ملل متحد که مربوط به توافق‌نامه‌های مرزهای دریایی کشورها و قوانین دریایی کشورها <http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES> نیامده است.

۲ ایران - عمان (۱۹۷۵): مرز دریایی دو کشور ایران و عمان با ۲۱ نقطه گردش و به طول ۱۲۴/۸ مایل تعیین شده است. قرارداد مرزی بین ایران و عمان در سال ۱۹۷۴ به امضا رسید و در ۲۸ می ۱۹۷۵ رسماً به مورد اجرا گذاشته شد. (Hafeznia, 2002: 346) در حقیقت بخش اعظم این مرز در محدوده تنگه هرمز کشیده شده است و صرفاً نقاط پایانی این مرز تا روبروی نقطه تلاقی مرز خشکی قسمت برونگان عمان و کشور امارات متحده عربی، در محدوده شمال دریای عمان جای می‌گیرند.

عمان دارند و کمترین طول ساحل نیز مربوط به کشورهای امارات (با ۹۱ کیلومتر) و پاکستان (با ۱۰۲ کیلومتر) است. البته لازم به ذکر است که طول خط مبدأ مستقیم کشورها متفاوت از این طول خط ساحلی است. به عنوان مثال طول خط مبدأ مستقیم پاکستان در دریای عمان کمتر از ۱۳ کیلومتر است در صورتی که به دلیل تضاریس ساحلی فراوان در خلیج گوادر، طول خط ساحلی پاکستان در دریای عمان ۱۰۲ کیلومتر است (جدول ۳).

با توجه به قوانین بین‌المللی دریاها، هر یک از قلمروهای دریایی ویژگی‌های خاص خود را دارد، بر این اساس از ساحل به سمت دریا با قلمروهای دریایی زیر روبه‌رو هستیم، آب‌های داخلی، منطقه دریای سرزمینی، منطقه نظارت، منطقه انحصاری-اقتصادی، آب‌های آزاد و در بستر و زیر بستر دریا با فلات قاره و بستر بین‌المللی دریاها. بدیهی است هر چه از سمت ساحل به سمت دریا پیش برویم، از میزان صلاحیت کشورهای ساحلی تا حدی کاسته می‌شود و حقوق سایر کشورها در این قلمروها افزایش می‌یابد. تعیین قلمروهای دریایی از خط مبدأ صورت می‌گیرد، بر اساس قوانین بین‌المللی حقوق دریاها از جمله کنوانسیون حقوق دریاها، آب‌های داخلی قابل اطلاق به آب‌های پشت خط مبدأ است و به همین جهت است که کنوانسیون حقوق دریاها (۱۹۸۲)، شرایط و ضوابط خاصی را برای ترسیم خط مبدأ مستقیم از سوی دولت‌ها تعیین نموده است و عمده خطوط مبدأ مستقیم کشورهای ساحلی از سوی سایر کشورها از جمله آمریکا مورد اعتراض بوده است. برای محاسبه میزان آب‌های داخلی کشورهای ساحلی در دریای عمان، مختصات خطوط مبدأ مستقیم اعلامی از سوی کشورها بر روی نقشه ترسیم و محدوده آب‌های داخلی برای کشورها محاسبه گردید بر این اساس کشور ایران دارای بیشترین محدوده آب‌های داخلی (با ۲۶۰۵ کیلومتر مربع) است و بعد از آن کشورهای عمان (با ۱۱۹۸ کیلومتر مربع) و پاکستان (با ۲۷۶ کیلومتر مربع)، در رتبه‌های بعدی قرار دارند. ضمناً کشور امارات نیز از آنجا که مختصات خط مبدأ مستقیمش را در دریای عمان اعلام نموده است، لذا محدوده آب‌های داخلی برای این کشور محاسبه نشده است. بدین ترتیب از کل مساحت دریای عمان، ۴۰۷۹ کیلومتر مربع (کمتر از ۴ درصد) را آب‌های داخلی - آب‌هایی که تحت حاکمیت کشور ساحلی قرار داشته و سایر کشورها در این محدوده با بیشترین

محدودیت‌ها و کمترین حقوق مواجه هستند- تشکیل می‌دهد،^۱. لازم به ذکر است که از مجموع محدوده ۴۵۲ کیلومتری پاکستان در دریای عمان، ۲۷۶ کیلومتر آن در زمره آب‌های داخلی و پشت خط مبدأ قرار گرفته است.

جدول ۳ محاسبه قلمروهای مختلف دریایی کشورهای ساحلی در دریای عمان*

کشور	آب‌های داخلی (کیلومتر مربع)	دریای سرزمینی (کیلومتر مربع)	منطقه نظارت (کیلومتر مربع)	منطقه انحصاری اقتصادی (کیلومتر مربع)	مجموع آب‌های داخلی و منطقه انحصاری اقتصادی (کیلومتر مربع)	طول خط ساحلی (کیلومتر)
ایران	۲۶۰۵	۱۰۲۴۳	۲۱۲۱۸	۵۲۰۱۲	۵۴۶۱۷	۹۲۹
عمان (شبه‌جزیره مسندم)	۷۴	۷۶۷	۱۳۴۶	۱۳۵۴	۱۴۲۸	۸۳
عمان	۱۱۲۴	۱۰۷۸۸	۲۱۰۲۷	۵۰۷۹۴	۵۱۹۱۸	۶۱۸
امارات	**	۱۷۳۹	۳۳۳۹	۴۳۴۵	۴۳۴۵	۹۱
پاکستان	۲۷۶	۱۷۱	۱۷۶	۱۷۶	۴۵۲	۱۰۲***
مجموع	۴۰۷۹	۲۳۷۰۸	۴۷۱۰۶	۱۰۸۶۸۱	۱۱۲۷۶۰	۱۸۳۳

*: برای اندازه‌گیری و محاسبه قلمروها، ابتدا مختصات مرزهای تعیین شده بر روی نقشه وارد شده، سپس در قسمت‌هایی که مرزها تعیین و تحدید نشده خط میانه، ملاک عمل قرار گرفته و قلمروهای دریایی کشورهای مختلف بر اساس آن محاسبه شده، ضمناً از جداول ادعاهای کشورها و قوانین دریایی کشورهای ساحلی، عرض ادعایی آن‌ها در مورد دریای سرزمینی و منطقه نظارت استخراج و در نقشه اعمال گردیده است.

** کشور امارات نیز از آنجاکه مختصات خط مبدأ مستقیمش را در دریای عمان اعلام نموده است، لذا محدوده آب‌های داخلی برای این کشور محاسبه نشده است

*** طول خط مستقیم ساحلی پاکستان در دریای عمان نزدیک به ۱۳ کیلومتر است اما طول خط ساحلی این کشور در خلیج گوادر به دلیل تضاریس بسیار زیاد تقریباً ۹ برابر خط مبدأ مستقیم پاکستان در دریای عمان است.

منبع: محاسبات پژوهش، اسناد قوانین دریایی کشورهای ساحلی و (United Nations, 1982) (Churchill and Lowe, 2005) (Mirheydar, & Others, 2007) (Hafeznia and Kaviani Rad, 2004).

محاسبه محدوده دریای سرزمینی کشورهای ساحلی در دریای عمان نشان می‌دهد که نزدیک به ۲۱ درصد از محدوده دریای عمان را آب‌های سرزمینی کشورهای ساحلی تشکیل می‌دهند. بیشترین دریای

ادر زمینه صلاحیت‌ها و حقوق کشورهای ساحلی و سایر کشورها در قلمروهای مختلف دریایی نگاه کنید به: (United Nations, 1982) (Churchill and Lowe, 2005) (Mirheydar, & Others, 2007) (Hafeznia and Kaviani Rad, 2004).

سرزمینی در این دریا متعلق به کشورهای عمان (۷۶۷ کیلومترمربع در روبروی مسندم و ۱۰۷۸۸ کیلومترمربع در روبروی پیکره اصلی کشور عمان) و ایران (۱۰۲۴۳ کیلومترمربع) و کمترین محدوده دریای سرزمینی متعلق به پاکستان (۱۷۱ کیلومترمربع) می‌باشد مجموع محدوده دریای سرزمینی کشورهای ساحلی در دریای عمان ۲۳۵۷۶ کیلومترمربع می‌باشد (جدول ۳).

چهار کشور ساحلی عرض منطقه نظارت خود را ۲۴ مایل دریایی از خط مبدأ اعلام کرده‌اند، ترسیم و محاسبه محدوده‌های منطقه نظارت کشورهای ساحلی دریای عمان حاکی از آن است که نزدیک به ۴۲ درصد محدوده دریای عمان را مناطق نظارت کشورهای ساحلی تشکیل می‌دهد و این خود نشان‌دهنده عرض کم دریای عمان و عدم امکان گسترش کامل قلمروهای دریایی بعدی در این دریا می‌باشد. بیشترین محدوده منطقه نظارت در پهنه دریای عمان متعلق به کشورهای عمان (۱۳۴۶ کیلومترمربع روبروی مسندم و ۲۱۰۲۷ کیلومترمربع روبروی پیکره اصلی کشور عمان) و ایران (۲۱۲۱۸ کیلومترمربع) و کمترین محدوده منطقه نظارت در دریای عمان متعلق به کشور پاکستان (۱۷۶ کیلومترمربع) است که تقریباً مساوی با محدوده دریای سرزمینی این کشور در دریای عمان است، مجموع محدوده منطقه نظارت چهار کشور ساحلی در دریای عمان، ۴۷۱۰۶ کیلومترمربع است. (جدول ۳ و نقشه ۳).

هنگامی که بحث از محدوده منطقه انحصاری اقتصادی در دریای عمان به میان می‌آید، اولین مسئله‌ای که جلب نظر می‌کند عرض کم دریای عمان بخصوص در قسمت منتهی به تنگه هرمز است در پهن‌ترین قسمت دریای عمان نیز امکان گسترش عرض منطقه انحصاری-اقتصادی کشورها تا ۲۰۰ مایل دریایی فراهم نیست و می‌توان گفت در سرتاسر مقطع طولی دریای عمان، کشورهای ساحلی روبرو می‌بایست به تعیین و تحدید حدود مرز منطقه انحصاری-اقتصادی و فلات قاره خود با کشور روبرو اقدام نمایند. مجموع محدوده منطقه انحصاری-اقتصادی کشورهای ساحلی در دریای عمان ۱۰۸۶۸۱ کیلومترمربع می‌باشد به عبارتی دریای عمان دریایی است که کل محدوده آن در زمره آب‌های داخلی و منطقه انحصاری-اقتصادی (دریای سرزمینی، منطقه نظارت و منطقه انحصاری اقتصادی) قرار می‌گیرد. در حقیقت به دلیل پهنای کم دریای عمان، هیچ‌گونه آب آزادی در دریای عمان وجود ندارد و به همین تناسب بستر بین‌المللی دریا نیز در محدوده دریای عمان قرار ندارد.

۶ نتیجه گیری و پیشنهادها

دریای عمان و مطالعات مربوط به قلمروسازی در این دریا کمتر از سوی جغرافیدانان سیاسی مورد توجه بوده است و می توان گفت عمده مطالعات مربوط به قلمروسازی در دریاها در ایران معطوف به خلیج فارس و مرزبندی های صورت گرفته در آن بوده است. در صورتی که دریای عمان به عنوان یک دریای ارتباطی که پیوند دهنده خلیج فارس و تنگه هرمز به دریای عرب و اقیانوس هند می باشد، از اهمیت بالایی برخوردار است. لذا این پژوهش کوشید که گامی در جهت تکمیل اطلاعات جغرافیایی و قلمروسازی کشورهای ساحلی در این پهنه آبی بردارد. مساحت این پهنه آبی ۱۱۲۷۶۰ کیلومتر مربع می باشد. بیشترین پهنای این دریا بین رأس حیوانی و رأس الحد ۳۴۳ کیلومتر (۱۸۵ مایل دریایی) و کمترین پهنای این دریا در محل اتصال این دریا به تنگه هرمز بین رأس کوه و رأس لیمه، ۸۶ کیلومتر (۴۶/۴ مایل دریایی) می باشد. در بین چهار کشور ساحلی دریای عمان، کشورهای ایران، عمان و امارات عربی متحده از موقعیت خوب دسترسی به خلیج فارس و دریای عمان بهره مندند و اتفاقاً این سه کشور به همین ترتیب بیشترین طول ساحل را در دریای عمان دارند و پاکستان در بین کشورهای ساحلی دریای عمان کمترین طول ساحل را دارد. از بین چهار کشور ساحلی، هم جوار پاکستان و عمان با دریای عرب - که پهنای بیشتری نسبت به دریای عمان و خلیج فارس دارد - سبب شده تا این کشورها امکان گسترش تمامی قلمروهای دریایی پیش بینی شده در کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها را داشته باشند.

در زمینه فرایند قلمروسازی کشورهای ساحلی در دریای عمان، ایران سابقه طولانی تری در زمینه تدوین قوانین مربوط به مناطق دریایی دارد و سابقه آن به سال های بعد از تشکیل اولین کنفرانس حقوق دریاها (۱۹۳۰، لاهه) برمی گردد؛ به طوری که در ایران اولین قانون راجع به تعیین حدود آب های ساحلی و منطقه نظارت در سال ۱۳۱۳ ش (۱۹۳۴ م) صورت گرفت. بررسی قوانین دریایی کشورهای ساحلی دریای عمان حکایت از آن دارد که هر چهار کشور ساحلی دریای عمان در زمینه تعیین عرض دریای سرزمینی (۱۲ مایل دریایی)، و منطقه نظارت (۲۴ مایل دریایی) یکسان عمل نموده اند. در زمینه منطقه انحصاری - اقتصادی و منطقه فلات قاره سه کشور پاکستان، عمان و امارات متحده عربی عرض ۲۰۰ مایل دریایی را به عنوان عرض ادعایی منطقه انحصاری - اقتصادی و فلات قاره خود اعلام نموده اند ولی ایران حدود منطقه انحصاری - اقتصادی و فلات قاره خود را مادامی که به موجب توافقنامه های دو جانبه تعیین

نشده باشد را منطبق بر خطی دانسته است که کلیه نقاط آن از نزدیک‌ترین نقاط خطوط مبدأ طرفین به یک فاصله باشد. ادعای عرض ۲۰۰ مایل منطقه انحصاری- اقتصادی و فلات قاره برای پاکستان و عمان خالی از اشکال است چراکه این دو کشور در دریای عرب فرصت گسترش منطقه انحصاری- اقتصادی و فلات قاره خود را تا ۲۰۰ مایل دریایی و حتی فلات قاره فراتر از ۲۰۰ مایل دریایی خود را دارند که ادعاهای خود را در این زمینه نیز اعلام نموده‌اند اما در خصوص عرض مورد ادعای امارات در زمینه منطقه انحصاری- اقتصادی و فلات قاره خالی از اشکال نیست. چراکه امارات متحده عربی تنها در خلیج فارس و دریای عمان دارای سواحل است و عرض کم این دو پهنه آبی اجازه گسترش عرض مورد ادعای امارات را در زمینه منطقه انحصاری- اقتصادی و فلات قاره فراهم نمی‌سازد و سایر کشورهای ساحلی از جمله ایران می‌توانند نسبت به این اشکال موجود در قانون مناطق دریایی امارات اعتراض خود را اعلام نمایند.

در زمینه خط مبدأ مستقیم سه کشور ایران، عمان و پاکستان در تمام و یا قسمت‌هایی از ساحل مختصات خط مبدأ مستقیم خود را اعلام نموده‌اند. اما از امارات مختصاتی از خط مبدأ مستقیم در دریای عمان ثبت نشده است. در زمینه الحاق کنوانسیون حقوق دریاها (۱۹۸۲) نیز دو کشور ایران و امارات به این کنوانسیون پیوسته‌اند و دو کشور عمان و پاکستان که به واسطه موقعیت جغرافیایی امکان بیشتری برای استفاده فرصت‌های الحاق به کنوانسیون فراهم بوده است، به ترتیب در سال‌های ۱۹۸۹ و ۱۹۹۷ به کنوانسیون ملحق شده‌اند.

با محاسبه قلمروهای دریایی کشورهای ساحلی در دریای عمان مشخص شد که ایران و عمان که بیشترین سواحل را در دریای عمان دارند، دارای بیشترین قلمروهای دریایی در این دریا هستند. عرض دریای عمان اگرچه اجازه گسترش عرض دریای سرزمینی و منطقه نظارت را برای چهار کشور ساحلی فراهم می‌سازد، اما امکان گسترش منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره کشورهای ساحلی در عریض‌ترین قسمت دریا هم به ۱۰۰ مایل برای کشور نمی‌رسد لاجرم کشورهای ساحلی روبرو می‌بایست به تعیین و تحدید مرز فلات قاره و منطقه انحصاری خود با کشورهای روبرو اقدام نمایند. ضمن اینکه کشورهای مجاور نیز باید نسبت به تعیین و تحدید مرزهای مناطق دریایی خود با همدیگر اقدام نمایند.

از ویژگی‌های دیگرم دریای عمان، وجود کمترین مرزهای دریایی و فلات قاره توافق شده است. به طوری که از ۱۴ قطعه مرز دریایی و فلات قاره که می‌بایست در پهنه دریای عمان تعیین و تحدید گردد، صرفاً ۲ قطعه تعیین و تحدید شده است. نخستین قطعه مرز تعیین شده، مرز فلات قاره بین ایران و عمان (قسمت برونگان موسوم به مسندم) می‌باشد که در حقیقت نقاط قسمت انتهایی مرز فلات قاره ایران و عمان در خلیج فارس و تنگه هرمز (یعنی نقاط ۲۱ و ۲۲) در دریای عمان جای می‌گیرند. دومین قطعه مرز دریایی تعیین شده، مرز دریایی ایران و پاکستان است که فقط بخش‌های ابتدایی این مرز دریایی در محدوده دریای عمان واقع می‌شود و ادامه این مرز دریایی در دریای عرب امتداد پیدا می‌کند (نقشه ۱).

مرزهایی که در ادامه فرایند قلمروسازی و تحدید حدود باید در دریای عمان مورد توافق و تحدید قرار گیرند عبارت‌اند از: مرز فلات قاره بین ایران و پیکره اصلی کشور عمان، مرز فلات قاره بین ایران و امارت شارجه امارات (سه قطعه مجزا)، مرز فلات قاره بین ایران و امارت فجیره امارات (دو قطعه مجزا)، مرز مناطق دریایی بین امارت شارجه امارات و مسندم عمان، مرز مناطق دریایی بین امارت شارجه امارات و پیکره اصلی عمان و چهار قطعه مرز مناطق دریایی بین بخش‌های ساحلی امارت‌های فجیره و شارجه. به نظر می‌رسد کند بودن فرایند تعیین و تحدید مرزهای دریایی و توجه کمتر کشورهای ساحلی به مرزبندی در دریای عمان متأثر از عوامل جغرافیایی (عمق زیاد، مورفولوژی نامناسب و پهنای کم) و اقتصادی (منابع انرژی کمتر نسبت به خلیج فارس و هزینه زیاد اکتشاف) و تحت‌الشعاع فرایند قلمروسازی خلیج فارس بوده است که بررسی دقیق آن می‌تواند موضوع پژوهشی جداگانه باشد. عمق زیاد دریای عمان نسبت به خلیج فارس، مورفولوژی ناهموار کف دریا و هم‌جواری آن با خلیج فارس به‌عنوان یک پهنه آبی کم‌عمق و سرشار از انرژی سبب شده است تا توجهات سه کشور ساحلی دریای عمان - که سواحل در خلیج فارس دارند - بیشتر معطوف قلمروسازی در خلیج فارس و اختلافات ارضی و مرزی موجود در آن باشد. همچنین عرض کم دریای عمان که امکان استفاده از فرصت‌های الحاق به کنوانسیون حقوق دریاها را فراهم نمی‌سازد، تأثیر مهمی در عدم الحاق دو کشور امارات و ایران به کنوانسیون داشته است در صورتی که پاکستان و عمان که در سایر پهنه‌های آبی امکان استفاده از این فرصت‌ها را داشته‌اند به این کنوانسیون ملحق گشته‌اند. مهم‌ترین پیشنهادهایی که در زمینه قلمروسازی و مرزبندی در دریای عمان قابل‌ارائه هست، موارد زیر می‌باشد:

- اقدام در زمینه تحدید حدود مرزهای دریایی و فلات قاره در دریای عمان که حساسیت نسبتاً کمتری نسبت به مرزهای فلات قاره خلیج فارس دارد به خصوص با کشور عمان و در بین امارت‌های امارات ابتدا با امارت فجیره و سپس با امارت شارجه^۱.
- بررسی قوانین مناطق دریایی امارات و تصمیم‌گیری در مورد اعتراض به عرض ۲۰۰ مایل دریایی منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره که امکان گسترش آن در خلیج فارس و دریای عمان وجود ندارد.
- بررسی دقیق خطوط مبدأ کشورهای ساحلی و ثبت اعتراض در صورت لزوم

تشکر و قدردانی:

مقاله حاضر حاصل یک طرح پژوهشی درون دانشگاهی در دانشگاه بیرجند بوده است که جا دارد از حمایت‌ها و همکاری‌های معاونت محترم پژوهشی دانشگاه بیرجند سپاسگزاری نمایم.

کتابنامه

- Afshordi, MH. (2007). reviewed the correspondence and differences between the Islamic Republic of Iran in the Persian Gulf and Sea of Oman (1993), the Convention on the Law of the Sea (1982), [In Persian], Geographical Research, No. 59. pp 141-160.
- Churchill, Robin and Alan Lowe. (2005). The Law of the Sea, translated by: Bahman Aghai,, [In Persian], Third Edition, Tehran, Ganj-e Danesh Press.
- Drysdale, Alasdair and Gerald H. Blake. (1994). The Middle East and North Africa: A Political Geography, translated by: Dorreh Mirhaydar, [In Persian], Third Edition, Tehran, Foreign Ministry Press.
- Hafeznia, Mohammad Reza. (2002). Political Geography of Iran, [In Persian], Tehran: Samt Press.
- Hafeznia, Mohammad Reza. and Morad Kaviani Rad. (2004). The New Approaches in Political Geography, [In Persian], Tehran: Samt Press.
- Lacoste, Yves. (1988). Questionse de Geopolitique: L'Islam, la mer, l'Afrique, translated by: Abbas Agahi,, [In Persian], Farhang-e- Eslami Press.
- Mirheydar, D. & Others. (2007). the trend of territoriality in Persion Gulf, [In Persian], journal Geopolitics, the third year of the first issue, pp1-21.

۱ از آنجا که شارجه سواحلی در خلیج فارس دارد و ادعاهایی را در خصوص جزیره ابوموسی مطرح می‌کند، ممکن است فرایند توافق و تحدید حدود مرز فلات قاره در دریای عمان با این امارت، تحت تأثیر مسائل خلیج فارس قرار گیرد.

- Mirheydar, D. Rasti, O. and F. Mirahmadi. (2013). The Basic Themes in Political Geography, [In Persian], Samt Press.
- Mojtahed-zadeh, Pirouz. (1382). Countries and Boundaries in the Geopolitical region of Persian Gulf,, translated by: Hamid Reza Malek Mohammadi Nouri, [In Persian], Fifth Edition, Tehran: The Institute of Political and International Studies Press.
- Mojtahed-zadeh, Pirouz. (1389). Boundary Politics and International Boundaries of Iran, translated by: Hamid Reza Malek Mohammadi Nouri, [In Persian], Samt Press.
- Pishgahi Fard, Z. (2005). An Introduction to Political Geography of Seas with emphasis on Iran's seas, [In Persian], Tehran, University of Tehran Press.
- Ranjbarian, Ah and Seirafi S. (2013). investigating the Straight baseline of Iran on the Persian Gulf and Gulf of Oman and other countries protest, [In Persian], the Journal of International Law,, No. 48, pp35-64.
- Rasti, Omran, and Others. (2012). territoriality of United Arab Emirates on the Persian Gulf (with emphasis on the new territorialities), [In Persian], Journal: defense strategy, No. 38, Summer 2012, pp. 31- 71.
- United Nations. (1381). The Law of the sea, national legislation on the exclusive economic zone, translated by M. Pournouri and M. Habibi,, [In Persian], the National Bureau of Oceanography.
- Ziaee Bigdeli, MR. (1389). Public International Law, Ganj-e Danesh Press.
- Electronic sources:
<http://daneshnameh.roshd.ir/mavara/mavara-index.php?page=%d8%af%d8%b1%db%8c%d8%a7%db%8c+%d8%b9%d9%85%d8%a7%d9%86&SSOReturnPage=Check&Rand=0>
http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AF%D8%B1%DB%8C%D8%A7%DB%8C_%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%86
<http://rc.majlis.ir/fa/law/show/92840?keyword=+%D8%AA%D8%B9%DB%8C%DB%8C%D9%86%20+%D8%AD%D8%AF%D9%88%D8%AF%20+%D8%A2%D8%A8%D9%87%D8%A7%DB%8C%20+%D8%B3%D8%A7%D8%AD%D9%84%DB%8C>
http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/World_Oil_Transit_Chokepoints/wotc.pdf
<http://www.encyclopaediaislamica.com/madkhal2.php?sid=576>
<http://www.inio.ac.ir/Default.aspx?tabid=2022>
<http://www.marineregions.org>
http://www.un.org/depts/los/doalos_publications/los_bult.htm

- <http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/IRN.htm>
- UN (2011), Table of Claims to Maritime jurisdiction (as at 15 July 2011) in: www.un.org/depts/los/.../PDFFILES/table_summary_of_claims.pdf
- Bulletins, Documents and maritime law
- Act on the Marine Areas of the Islamic Republic of Iran in the Persian Gulf and the Oman Sea, 1993.
- Agreement concerning Delimitation of the Continental Shelf between Iran and Oman 25 July 1974.
- Declaration of the Ministry of Foreign Affairs concerning the Exclusive Economic Zone and its delimitation of 25 July 1980.
- Federal Law No. 19 of 1993 in respect of the delimitation of the maritime zones of the United Arab Emirates, 17 October 1993.
- http://www.un.org/depts/los/doalos_publications/los_bult.htm
- http://www.un.org/depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/Bulletin_repertory.pdf
- IHO (International Hydrographic Organization), 1953, Limits of Oceans and Seas (Special Publication N 23), Third Edition.
- INTERNATIONAL HYDROGRAPHIC ORGANIZATION (1953), LIMITS OF OCEAN AND SEAS, Special Publication N 23. 3rd EDITION.
- Limits in the Seas No. 118, Baseline Claim Straight: Pakistan
- OMN (2009), Sultanate of Oman Continental Shelf Extension Document to UNCLCS, 09-00729, April 2009.
- Pak (2009), Executive Summary, Submission by Pakistan for Establishment of the outer limits of the Continental Shelf of Pakistan, in accordance with Scientific and Technical Guidelines of the (CLCS/11) and provisions of Article 76 of the (UNCLOS).
- Royal Decree concerning the territorial sea, continental shelf and exclusive economic zone, 10 February 1981
- Territorial Waters and Maritime Zones Act, 1976 (of 22 December 1976), Pakistan
- U.S Department of Defense (2005), MARITIME CLAIMS REFERENCE MANUAL DoD 2005.1-M
- U.S Department of State / BIR-GOG (1996), Limits in the seas, No 118, Straight Baseline Claim: Pakistan,
- U.S Department of State / BIR-GOG (1975), Limits in the seas, No 61, Straight Baseline: Oman,
- UN (1996), Law of the Sea Bulletin, no. 30 (1996), p. 60

- UN (2009), Law of the sea Bulletins Nos. 1-70 – Repertory.
- UN, (1980) Declaration of the Ministry of Foreign Affairs concerning the Exclusive Economic Zone and its delimitation of 25 July 1980
- UN, (1993), Federal Law No. 19 of 1993 in respect of the delimitation of the maritime zones of the United Arab Emirates, 17 October 1993
- UNCLOS(2014), Status of the United Nations Convention on the Law of the Sea, of the Agreement relating to the implementation of Part XI of the Convention and of the Agreement for the implementation of the provisions of the Convention relating to the conservation and management of straddling fish stocks and highly migratory fish stock, Table recapitulating the status of the Convention and of the related Agreements, as at 10 October 2014.
- United Nations- DOALOS/OLA - National legislation (1973), Straight Baseline of Iran, Decree-Law, 21 July 1973.
- United Nations- DOALOS/OLA - National legislation (1976), PAK-1976-Act, Territorial Waters and Maritime Zones Act, 1976 (of 22 December 1976).
- United Nations- DOALOS/OLA - National legislation (1981), Royal Decree concerning the territorial sea, continental shelf and exclusive economic zone, 10 February 1981.
- United Nations- DOALOS/OLA - National legislation (1982), straight baselines of Oman, Notice of 1 June 1982 (94)(1).
- United Nations- DOALOS/OLA - National legislation (1993), Act on the Marine Areas of the Islamic Republic of Iran in the Persian Gulf and the Oman Sea, 1993.
- United Nations- DOALOS/OLA - National legislation (1996), Statutory Notification of 29 August 1996, specifying the baseline from which the limits of the Territorial Waters, the Contiguous Zone, the Exclusive Economic Zone and the Continental Shelf shall be measured.
- United Nations- DOALOS/OLA (2000), Muscat Agreement on the Delimitation of the Maritime Boundary between the Sultanate of Oman and the Islamic Republic of Pakistan, 12 June 2000(1).
- UNITED NATIONS- DOALOS/OLA, (1974), Agreement concerning Delimitation of the Continental Shelf between Iran and Oman, 25 July 1974.
- United Nations(2013), Law of the sea, Bulletin No. 80, Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs.